

VIỆN HÀN LÂM
KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

TRƯƠNG ĐỨC THUẬN

**ÁP DỤNG HÌNH PHẠT THEO PHÁP LUẬT HÌNH SỰ VIỆT NAM
TỪ THỰC TIỄN XÉT XỬ CỦA CÁC TÒA ÁN QUÂN SỰ**

**Ngành: Luật hình sự và tố tụng hình sự
Mã số: 9.38.01.04**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ LUẬT HỌC

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Trần Văn Độ

HÀ NỘI - 2020

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các dẫn liệu, kết quả nghiên cứu, đề xuất nêu trong luận án là trung thực và tôi xin chịu trách nhiệm về tất cả những dẫn liệu, kết quả nghiên cứu đó. Luận án này chưa được ai công bố trong bất kỳ một công trình khoa học nào khác./.

Tác giả luận án

TRƯỜNG ĐỨC THUẬN

DANH MỤC NHỮNG TỪ VIẾT TẮT

ADHP:	Áp dụng hình phạt
ADPL:	Áp dụng pháp luật
BLHS:	Bộ luật Hình sự
BLTTHS:	Bộ luật Tố tụng hình sự
HTHP:	Hệ thống hình phạt
QĐHP:	Quyết định hình phạt
TAQS:	Tòa án quân sự

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
Chương 1: TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN	8
1.1. Tình hình nghiên cứu ở ngoài nước	8
1.2. Tình hình nghiên cứu trong nước.....	11
Chương 2: NHỮNG VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VỀ ÁP DỤNG HÌNH PHẠT	29
2.1. Khái niệm, đặc điểm, nguyên tắc áp dụng hình phạt	29
2.2. Nhiệm vụ, nội dung, ý nghĩa của áp dụng hình phạt	56
2.3. Các yếu tố tác động đến áp dụng hình phạt	66
Chương 3: THỰC TRẠNG CƠ SỞ PHÁP LÝ CỦA ÁP DỤNG HÌNH PHẠT VÀ THỰC TIỄN ÁP DỤNG HÌNH PHẠT TẠI CÁC TÒA ÁN QUÂN SỰ	77
3.1. Thực trạng cơ sở pháp lý của áp dụng hình phạt	77
3.2. Thực tiễn áp dụng hình phạt tại các Tòa án quân sự.....	91
3.3. Những hạn chế, sai sót phổ biến trong áp dụng hình phạt tại các Tòa án quân sự và nguyên nhân	102
Chương 4: YÊU CẦU VÀ CÁC GIẢI PHÁP NÂNG CAO CHẤT LƯỢNG ÁP DỤNG HÌNH PHẠT	114
4.1. Yêu cầu nâng cao chất lượng áp dụng hình phạt	114
4.2. Các giải pháp nâng cao chất lượng áp dụng hình phạt	123
KẾT LUẬN	148
DANH MỤC CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU CỦA TÁC GIẢ ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN.....	151
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	152

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Chính sách hình sự của Nhà nước Việt Nam đang khẳng định xu hướng nhân văn trong quan hệ giữa con người với con người, thể hiện tính nhân đạo, coi trọng và nâng cao các quyền cơ bản của con người trong xã hội, hoàn toàn phù hợp với xu thế hội nhập với quốc tế của nước ta hiện nay. Việt Nam đang thực hiện quá trình xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa và hội nhập với thế giới, việc ban hành Hiến pháp năm 2013 đã khẳng định sự coi trọng, nâng cao giá trị các quyền con người. Đặc biệt là việc nghiên cứu nhằm hoàn thiện hệ thống pháp luật hình sự phù hợp với xu thế chung của thế giới, quá trình hoàn thiện HTHP và ADHP theo hướng nhân đạo hơn, bảo đảm được quyền tự do dân chủ của nhân dân, đề cao giá trị và quyền con người. Đảng và Nhà nước ta đề ra đường lối, chủ trương cải cách tư pháp, xác định Tòa án là trung tâm và xét xử là trọng tâm trong hệ thống tư pháp. Trong xu thế hội nhập toàn cầu hóa hiện nay, tội phạm có nhiều diễn biến phức tạp; quá trình phát hiện tội phạm, điều tra, truy tố và xét xử khó khăn hơn, càng đòi hỏi phải bảo đảm sự chặt chẽ, xử lý nhanh, kịp thời, đúng pháp luật, nhất là các vụ án trọng điểm, phức tạp.

Trong thời gian qua, hoạt động xét xử của Tòa án vẫn còn nhiều sai sót dẫn đến xảy ra tình trạng một vụ án phải qua nhiều cấp xét xử và xét xử nhiều lần. Tồn tại những trường hợp bị kết án oan; xác định không đúng tội danh; ADHP không tương xứng với hành vi phạm tội... gây nên bức xúc, dư luận xấu trong xã hội, làm giảm uy tín của các cơ quan tố tụng, giảm sút niềm tin của Nhân dân vào sự lãnh đạo của Đảng đối với Nhà nước và xã hội. Thực tiễn ADHP trong những năm gần đây cũng thể hiện những bất cập, hạn chế trong các quy định của pháp luật hình sự nước ta làm ảnh hưởng đến hiệu quả của hình phạt. Pháp luật hình sự của nước ta về HTHP vẫn đang trong giai đoạn hoàn thiện, một số quy định về hình phạt và việc ADHP còn mang tính khái quát cao, chưa thực sự chặt chẽ. Trong nhiều trường hợp cụ thể, Tòa án

áp dụng các quy định của pháp luật hình sự để QĐHP thiếu chính xác, quá nhẹ hoặc quá nặng đối với bị cáo. Như vậy, trong những trường hợp này đã tạo ra hệ quả là hình phạt mà Tòa án đã tuyên, bị cáo thấy không “tâm phục, khẩu phục”, thiếu tính công bằng, không bảo đảm được quyền, lợi ích của họ. Từ đó, gây nên ảnh hưởng xấu trong đời sống xã hội, tạo ra sự thiếu tin tưởng của Nhân dân vào pháp luật của Nhà nước, vào sự công minh khi ADHP của Tòa án. Trong quá trình tiến hành cải cách tư pháp hiện nay, với tính chất, mục đích của hình phạt; chức năng, nhiệm vụ của Tòa án, đòi hỏi Tòa án phải luôn bảo đảm sự công minh, chính trực, trong xét xử phải độc lập và chỉ tuân theo pháp luật. Khi ADHP, Tòa án phải cân nhắc kỹ tất cả các yếu tố tác động, ảnh hưởng và ý nghĩa của hình phạt, bảo đảm hình phạt được tuyên phát huy được hiệu quả, tác dụng cao nhất đối với người phạm tội và xã hội. Nhìn chung, các vụ án do TAQS xét xử, việc ADHP cơ bản tương xứng với tính chất, mức độ nguy hiểm của hành vi phạm tội mà bị cáo đã gây ra, có tác dụng răn đe, giáo dục, phòng ngừa chung không chỉ đối với các lực lượng vũ trang mà còn có tác dụng sâu rộng tới Nhân dân cả nước nói chung và đối với Nhân dân trên địa bàn từng TAQS đảm nhiệm nói riêng. Hiện nay có quan điểm cho rằng ADHP không hẳn chỉ là của Tòa án mà QĐHP mới là của Tòa án. Chính vì vậy vẫn quy định các cơ quan Điều tra và Viện kiểm sát trong các giai đoạn tố tụng của mình đều có quyền miễn trách nhiệm hình sự cho người phạm tội mà không cần đến hoạt động xét xử của Tòa án. Nhận thức về ADHP còn chưa thống nhất, hiểu chưa đúng, chưa đầy đủ về bản chất pháp lý của ADHP nên việc ADHP sai do nhận thức chưa đúng còn khá phổ biến. Có những vụ án xét xử chưa nghiêm, chưa đúng nên bị kháng cáo hoặc bị kháng nghị do ADHP vi phạm nghiêm trọng thủ tục tố tụng, quá nhẹ hoặc quá nặng, áp dụng biện pháp chấp hành hình phạt tù cho hưởng án treo thiếu căn cứ...

Hiện nay, các TAQS ở Việt Nam có yếu tố đặc thù riêng khi giải quyết các vụ án hình sự như khi ADHP bên cạnh việc phải bảo đảm ADHP đúng các quy định của pháp luật hình sự, thì đồng thời Tòa án cũng phải cân nhắc

tới việc bảo đảm sức mạnh chiến đấu của Quân đội để bảo vệ độc lập, chủ quyền, toàn vẹn lãnh thổ quốc gia và bảo vệ chế độ xã hội chủ nghĩa. Vì lẽ đó, cần thiết phải có công trình nghiên cứu một cách toàn diện, có hệ thống cả về lý luận và thực tiễn ADHP trong xét xử tại các TAQS Việt Nam, để từ đó đưa ra những giải pháp mới, giải quyết được một cách căn bản những vướng mắc nảy sinh từ thực tiễn hoạt động ADHP; nâng cao hiệu quả của hoạt động ADHP trong xét xử của các TAQS Việt Nam nói riêng và hệ thống Tòa án nhân dân nói chung; hoàn thiện pháp luật hình sự trong đó có các quy định về ADHP. Nghiên cứu các quy định của pháp luật hình sự và các công trình nghiên cứu có liên quan đến việc ADHP cho thấy chưa có một công trình nào nghiên cứu một cách toàn diện có hệ thống, thể hiện đầy đủ khái niệm, đặc điểm, nguyên tắc, nhiệm vụ, nội dung, ý nghĩa ADHP theo pháp luật hình sự Việt Nam; yêu cầu và giải pháp nâng cao chất lượng ADHP. Việc nghiên cứu một cách toàn diện, có hệ thống các vấn đề lý luận về ADHP, đánh giá thực tiễn xét xử của Tòa án để giúp cho nhận thức về ADHP được đúng đắn, phù hợp với tình hình, bối cảnh kinh tế xã hội đất nước và con người Việt Nam, tình hình thực tiễn của Quân đội nhân dân Việt Nam; đồng thời, từ đó có các giải pháp sửa đổi, bổ sung một số quy định của pháp luật về ADHP để đưa vào thực tiễn xét xử của hệ thống Tòa án trong cả nước là rất cần thiết.

Với những lý do trên, việc lựa chọn nghiên cứu Đề tài “*Áp dụng hình phạt theo pháp luật hình sự Việt Nam từ thực tiễn xét xử của các Tòa án quân sự*” là thực sự cấp thiết, đáp ứng yêu cầu cấp bách trong tiến trình cải cách tư pháp của nước ta hiện nay; góp phần khắc phục hạn chế, sai sót và giải quyết những khó khăn, vướng mắc, bất cập trong quá trình ADHP của Tòa án, góp phần xây dựng hệ thống pháp luật hình sự Việt Nam hoàn thiện, đồng bộ.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu

Mục đích của việc thực hiện đề tài là trên cơ sở nghiên cứu một cách toàn diện, hệ thống cơ sở lý luận và phân tích các quy định của pháp luật về

ADHP; đánh giá thực tiễn ADHP của các TAQS, làm sáng tỏ những hạn chế, sai sót và nguyên nhân, đề xuất các giải pháp hoàn thiện pháp luật hình sự nâng cao chất lượng ADHP trong thực tiễn xét xử của Tòa án.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được mục đích nghiên cứu nêu trên, các nhiệm vụ nghiên cứu trong luận án được đặt ra là:

Thứ nhất: Thu thập, hệ thống hóa các công trình nghiên cứu khoa học về ADHP và những vấn đề nghiên cứu liên quan đến ADHP; phân tích, đánh giá các công trình này, xác định các kết quả nghiên cứu đã đạt được và những vấn đề cần được nghiên cứu tiếp trong Luận án.

Thứ hai: Nghiên cứu góp phần hoàn thiện những vấn đề lý luận về ADHP như khái niệm, đặc điểm, nội dung, nguyên tắc, ý nghĩa của ADHP và các yếu tố tác động đến chất lượng ADHP trong thực tiễn xét xử của Tòa án.

Thứ ba: Phân tích các quy định của pháp luật, làm sáng tỏ những bất cập của pháp luật; tổng hợp, phân tích những ưu điểm, hạn chế và nguyên nhân trong thực tiễn ADHP của các TAQS.

Thứ tư: Phân tích yêu cầu nâng cao chất lượng ADHP và trên cơ sở của các yếu tố tác động, từ đó đưa ra những giải pháp nâng cao chất lượng ADHP trong xét xử của các TAQS nói riêng và Hệ thống Tòa án nhân dân nói chung.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu trọng tâm của luận án bao gồm những vấn đề lý luận liên quan đến ADHP và thực tiễn ADHP của các TAQS Việt Nam.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Phạm vi nghiên cứu của luận án: Luận án tiếp cận ADHP dưới góc độ là một giai đoạn, một nội dung của ADPL; phân tích các quy định của pháp luật hình sự Việt Nam, tập trung vào các quy định của pháp luật hình sự hiện hành và nghiên cứu thực tiễn ADHP của các TAQS trong phạm vi cả nước.

Về thời gian: Luận án nghiên cứu thực tiễn ADHP tại các TAQS trong 10 năm (2009 - 2018).

Do BLHS vừa mới quy định TNHS đối với pháp nhân thương mại phạm tội trong BLHS năm 2015; đồng thời, do đặc thù quân đội, cho nên luận án chỉ nghiên cứu việc ADHP đối với cá nhân phạm tội.

4. Phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu

4.1. Phương pháp luận nghiên cứu

Luận án được thực hiện trên cơ sở phương pháp luận duy vật biện chứng và duy vật lịch sử của chủ nghĩa Mác-Lênin, Tư tưởng Hồ Chí Minh, quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về cải cách tư pháp và xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa. Luận án tiếp thu những tư tưởng pháp lý tiến bộ của nhân loại, các giá trị pháp luật quốc tế và trong nước về ADHP.

Luận án được tiếp cận từ góc độ liên ngành luật học, đa ngành như triết học pháp luật nhằm luận giải một số nội dung mang tính bản chất, triết lý của ADHP, mối quan hệ giữa ADHP với các quy định về chính sách hình sự, mối quan hệ giữa ADHP với con người trước các giá trị xã hội; xã hội học pháp luật, xã hội học về hình phạt, kế thừa và phát triển các thành tựu đạt được trong nghiên cứu về các vấn đề liên quan đến ADHP; tội phạm học để đánh giá, phân tích về tình hình tội phạm và ADHP; tâm lý học để phân tích sự tác động ảnh hưởng của xã hội tới con người trong sự tác động của ADHP.

4.2. Phương pháp nghiên cứu

Luận án sử dụng các phương pháp nghiên cứu chủ yếu như phương pháp lịch sử, tổng hợp, thu thập tài liệu, thống kê, khảo sát thực tiễn, phân tích, so sánh, quan sát, hội thảo khoa học, xin ý kiến chuyên gia.

Phương pháp lịch sử, được sử dụng để tìm hiểu lịch sử ADHP và xu hướng phát triển của pháp luật hình sự, nghiên cứu một số án điển hình, thống kê thực tiễn ADHP nhằm đánh giá và đưa ra những minh chứng thực tiễn cho các luận giải về lý luận cũng như xác định các yêu cầu và giải pháp nâng cao chất lượng ADHP. Phương pháp tổng hợp và phương pháp thu thập tài liệu

được tập trung sử dụng trong phần tổng quan tình hình nghiên cứu nhằm hệ thống hóa các công trình khoa học nghiên cứu các vấn đề liên quan đến lĩnh vực ADHP và được phân loại theo các nội dung tư duy nghiên cứu.

Phương pháp thống kê, khảo sát thực tiễn, phân tích, so sánh được tập trung sử dụng trong toàn bộ cấu trúc và nội dung của luận án. Sử dụng các phương pháp này để luận giải, làm sáng tỏ các vấn đề lý luận, phân tích các nội dung để đưa ra những đánh giá và nhận định mang tính kết luận. Phương pháp so sánh, dùng để so sánh những sự thay đổi về nhận thức cũng như thay đổi về các quy định của luật hình sự, về ADHP qua từng giai đoạn để luận giải cho những nội dung lý luận và đề xuất một số giải pháp nhằm nâng cao chất lượng ADHP trong xét xử. Sử dụng các phương pháp quan sát, hội thảo khoa học, xin ý kiến chuyên gia để đánh giá các nghiên cứu và xu hướng phát triển về ADHP có tác động tới chính sách hình sự trong BLHS của nước ta.

5. Đóng góp mới về khoa học của luận án

Kết quả nghiên cứu lý luận và một số giải pháp được đề xuất là đóng góp chủ đạo của luận án. Những đóng góp mới được thể hiện trong nội dung của luận án bao gồm:

Thứ nhất: Luận án là một công trình khoa học dưới hình thức một luận án tiến sĩ luật học nghiên cứu, phân tích sâu toàn diện, hệ thống về ADHP như là một giai đoạn ADPL hình sự.

Thứ hai: Luận án phân tích, xây dựng, thiết lập khung lý luận cơ bản về ADHP như khái niệm, đặc điểm, nội dung, ý nghĩa, nguyên tắc ADHP và các yếu tố tác động đến chất lượng ADHP.

Thứ ba: Luận án nghiên cứu, đánh giá thực tiễn ADHP qua xét xử tại các TAQS của Việt Nam trên phạm vi cả nước; phân tích, đánh giá, chỉ ra những hạn chế, vướng mắc trong thực tiễn xét xử khi ADHP, cụ thể hóa các chế tài trong BLHS.

Thứ tư: Luận án đề xuất một số giải pháp khoa học góp phần hoàn thiện chính sách, pháp luật hình sự; các giải pháp khác nhằm nâng cao chất